



Loğman Rəşidzadə

(əvvəli ötən saylarımızda)

O gündən Durna quşu sülhün və nüvə silahsızlaşmasının rəmzinə çevrilib. Xirosimada Sadakonun və atom bombasının qurbanı olan bütün uşaqların xatirəsinə bir abidə qoyulub.

Müəllifin qeyd etdiyi kimi, az yaşasa da, dünyaya bir ümid irsi qoyub balaca Sadako. Barış günü olan 6 Avqustda, dünyanın dörd bir yanından uşaqlar kağızdan hazırladıqları durna quşlarını Sadakonun Xirosimadakı abidəsinə döndərirlər.

Ümidin ölməzliyi, əbədiyi, yaradıcı gücü barədə necə də möhtəşəm, bəşəri bir nəğmə! İnsan ölür, ümidlər yaşayır, menden sənə, bizdən onlara, başqa sözlə, irsi olaraq insandan insana ötürülür, əbədlilik qazanır.

Şübhəsiz, ümid insan ömrünü stimullaşdırır, kökləyir, ritmdən düşməyə qoymur, praktik mənada bizi yaşamağa, çarpışmağa, həyat uğrunda vuruşmağa aparır. Ən ümdəsi isə, içimizdəki dayağı möhkəmlədir, həyata, yaşamağa inamımızı, iradəmizi, əqidəmizi ayaqda saxlayır. Mənəvi-psixoloji, emosional müstəvidə ümiddən keçən yollar sevgi dolu ünvanda xoşbəxtliyə, səadətə də calanar, son anda insan daxili bir harmonik aram tapır. İllüziyada, xəyalda olsa da belə... Səhv etmirəmsə, türk şairi Orxan Vəlinin belə bir şeiri var:

**Ümid kasıbın çörəyi,
Ye, Mehmet...**

Burada nə qədər incə, xəfif ironiya varsa, bir o qədər də hssas və kövrək həqiqət yükü, təsəlliverici estetika yaşayır. Bəli, ümid bəzən insana çörəkdən də üstün olur, hava və suya çevrilir. İnsanı bundan məhrum etməyə bəlkə bizim haqqımız var?..

**Günahları
satın almaq olarmı?**

İnsan üçün əsas məhvedici cəhətlər var: qorxu, ümitsizlik, qeyri-müəyyənlik, iztirab və s... Bütün bunlar hissi-emosional və ruhi sarsıntılardan qaynaqlanır. İnsan mənəviyyatının, içinin, daxili aləminin əsas həqiqəti bu hisslərdən keçir. Hər kəs ruhi tarazlığını qorumaq, daxili dünyasını səfərbər etmək üçün ilk növbədə ruhi vəziyyətini tərtib etməli, özünü, öz daxili dünyasını ətraf mühitə, real aləmə adekvat

İLLÜZİYA

Oğlum Erola

kökləməlidir. Bu da yalansız, illüziyasız, özünütəhqinsiz ötürmür. İnsan yalanla, özünüaldatma, özünütəhqinlə realıqdan qaçır, çətinliklərə (guya) sinə gərir və həqiqətə qarşı öz ruhi təbəddülatlarını qoyur. Belə bir az da sosial burulğana düşür, mənəviyyat və əxlaq deyilən daxili dayağını itirir. Əxlaq, saf mənəviyyat və sağlam ruh olmayan yerdə yalan göyərir. **"İki şey insanı Allaha oxşadır - cəmiyyətin xeyrinə yaşamaq və həqiqətə sadiq olmaq hissi"** (Piforor). **Məhəmməd Peyğəmbər (ə.s.) bunu daha dövtələb qoyur: "Həqiqəti deməklə həlak olacağınızı bilsəniz belə, həqiqəti deyiniz, çünki qurtuluş ondadır. Xilas yolunu yalanda görsəniz belə, çəkinin yalandan, çünki həlak olmaq yalandadır.** "Eləsə, biz həqiqətdən nə üçün davamlı şəkildə qaçıırıq? Nə üçün bu müdrik və ilahi tövsiyələri qulaqardına vururuq? Elə məhz buna görə də yalanlar baş alıb gedir, cəmiyyəti və insan qəlbini didib-parçalayan hiylə və riyə hər yerdə, hər şeydə boy göstərir. Müxtəlif dinlər, Allah tərəfindən göndərilmiş müqəddəs kitablar, elmi-fəlsəfi, mənəvi-əxlaqi traktatlar niyə insanı tərbiyə edə bilmir?.. Əksinə, savad, dünyagörüş, bəşəri bilgiler insanları bir az da birləşdirir, ayıldır, hiyləgər edir, başqa sözlə, yalanın yeni intellektual variantlarını dikte edir? Görünür, yalan, hiylə, xəyanət və digər eybəcərliklər insanın zatında, xislətindədir. Belə bəlkə insanın ruhunu tərbiyə etmək lazımdır?.. **Məhəmməd Peyğəmbər (ə.s.) deyir ki, insan ruhunun tərbiyəsində elm gücsüzdür, bunu yalnız din edə bilər.** Əgər din də aldadırsa, ruhumuzu ovundura bilmərsə, öləri illüziya yaradırsa, onda nəyə üz tutaq, hara gedək?

Bütün dinlər insanlarla Allah adından danışır, bəndələrə Allah əmriylə müraciət edir. Bəs Allah anlayışı, ümumiyyətlə, özündə nəyi yaşadır, hansı real və virtual məntiqi ehtiva edir? Nə üçün kimlərsə onun şərəfinə daş abidələr ucaldır, büstlər, heykəllər yapır, hansısa başqa bir din bunu tamam inkar edir. Yaxud başqa bir dini dünyagörüşü ilahi varlığı Günəş, Ay və s. başqa göy cisimlərində görür, digəri yanan alov, coşan su, dəniz, uca dağ formasında təəvvür edir?.. Bütün bunların hər biri, məlumdur ki, Allahı dərk etmək, onu duymaq, fəhm etmək, ona yaxınlaşmaq, hissi, ruhi və əqli cəhətdən ona qovuşmaq cəhdidir. Söz yox ki, hisslər, ruhi tarazlıq burada daha artıq dominantlıq edir. İnsan cansız

daşda da, əlçatmaz Çünəşdə də mənəvi yaxınlıq, ruhi bağlılıq tapa bilirsə, demək, eləcə Allah oradadır. **Bəli, ən Ali Ruh Allahdır.** İnsan dərğaha üz tutanda Allaha qovuşur. Amma gələn görək, Allah bəndələrini, eləcə, məmnuniyyətlə qəbul edirmi? Biz ruhumuzu təmiz, saf və salamat şəkildə hüzura təqdim edə bilirikmi? Suala müsbət cavab vermək çətinidir. Biz bu dünyada ruhumuzu talayır, əldən salır, çirkəblarla bulayırıq. Köç edəndə bu dünyadan yeganə apara bildiyimiz bu yorğun və gileyli barxanamızla da dərğahda xəcalət çəkirik. Ömrümüz boyunca ruhumuzla, vicdanımızla alver edir, onu hərraca qoyuruq. Düşünürük ki, ruhun qulağı yox eşitsin, gözü yox görsün, əli yox tutub saxlasın... Amma ən Böyük Əbədi Ruhun nəzarətini unuduruq. Bunu bizə xatırlatmalı olan Ali Ruhun himayəçiləri və xidmətçiləri - din xadimləri, ruhanilər isə əksinə, öz şəxsi nümunələri ilə şərin çiçəklənməsinə, kök atmasına fitva verirlər. İslamda məzhəb və təriqətləri yada salmaq. Hərəsi Ali Ruhun təcəllası ilə bir cürə alver yapır. Hər bir dini cərəyan öz xeyrinə, bəzən Şeytanla belə, oyuna girir. Hətta müqəddəs Qurani-Kərim də təftiş edirlər, onun bəzi müddəalarını şübhəyə alırlar, Həzrəti Məhəmmədin (ə.s.) təlimində ağ ləkələr axtarırlar. Sözsüz, Qurani-Kərim bir-birini təkzib edən ayələr və surələrdən xali deyildir. Bu da Məhəmməd Peyğəmbərdən (ə.s.) sonrakı din dəllallarının öz xeyirlərinə apardıqları əməliyyatların nəticəsidir. Bütün bunlar, müsəlman camisini çaşdırır, ümumi fikrə rəxne salır, insanla Allahın rabitəsində anlaşılmaqlıq yaradır, həqiqət axtarıcılığı yollarında yalana, şərə, hiylə və riyaya yol açır. Öz naqis əməllərini pərdələmək, örtbasdır etmək, yaxud ona şəri don geyindirmək üçün yalandan Allah adının kölgəsinə sığınıb zahirən inandırıcı hiylələrə də əl atırlar. Bəzi müsəlman aristokratlarının - xəlifələrin, şeyxlərin, qazilərin, axundların, bir sözlə, mömin əbasına bürünmüş hakim müsəlman icmasının ruhi-mənəvi aləmi unudaraq pozğun, harın həyat sürüb bu dünyanı zövq-səfa ilə yaşaması, eyş-işrətə qurşanması Allah adıyla siğortalınmırmı? Belələri Məhəmməd Peyğəmbərin (ə.s.) sadə, təvazökar həyatına rəğmən təmtəraqlı alternativlərə də ilahi icazənin olması variantlarını tapmaq səriştəsi qədər çəvik təfəkkürlə yaşamamışlarmı? .

Dini təsəvvürlərdə ibadət saflaşma, təmizlənmə, Allah-təalaya qovuşmaq məqamıdır.

İnsanlar həqiqət yox, onları yaşadacaq illüziya axtarırlar.

Anais Nin

Bu anda xüsusən niyyət təmiz olmalıdır. **"...İbadət yalnız aydın ifadə edilmiş niyyətin nəticəsi olduğu halda mötəbər sayılır". Başqa bir hədisdə Allahın adından belə deyilir: "Mənim hüzuruma çıxanda öz hərəkət və əməllərinizlə deyil, öz niyyətinizlə çıxın" (A.Masse. "İslam").**

Hər bir ritual, dua, həmd-səna, Allahla rabitə, həm də insanın özünüdərk anı, dünyanı, ətrafını, ilahi varlığı hiss etmək prosesidir. İslamda (ümumiyyətlə, bütün dinlərdə) ritualar, fiziki və metafizik gərclər, ayinlər, namaz qılmaq və başqa təhminlər, heç şübhəsiz, vacib və mütləq bir mənəvi-əxlaqi, ruhi-emosional məqsədə xidmət edən vasitələrdir. **Xüsusən, hər gün icra edilən beş rükət namaz insan qəlbini əlahiddə sınaq anıdır.** Bəlkə elə buna görə də İslamda bu ritual son dərəcə önəmli və vacib sayılır. İslam dininin puritanları hesab edilən xaricilər (xəvariclər-"xərəcə"- çıxmaq sözündən əmələ gəlib) namaz məsələsində daha ciddi idilər. Möminlər namazdan əvvəl bədənlerini təmiz etməklə (dəstəmaz almaqla) kifayətlənirdisə, xaricilər bundan əlavə mütləq vicdan təmizliyini də əsas sayırdılar. Onlar həmçinin, belə hesab edirdilər ki, savab iş görülməsə, etiqad da, ibadət də boş şeydir.

Real həyatını yalan, hiylə, fırıldaq və digər saxta illüziya vasitələrlə yola verən müsəlmanı hər gün beş dəfə namaz vaxtı, sınaq anı gözəyir. Namaz insanın özü və ilahi ilə baş-başa qaldığı ən səmimi momentdir. Namaz Allahla təmasın, rabitənin, ilahi ruha qovuşmanın ən mükəmməl formasıdır. Namazqılma prosesi o qədər həssas məqamdır ki, belə vaxtda insan özünü, öz fiziki varlığını unudur, ruhi təcellada yaşayır. Bu anda ruh, qismən də olsa, bədənə ayrılıb Mütləq Ruha qovuşur, insan real dünyadan metafizik aləmə müvəqqəti səyahət edir. Proses bitdikdən sonra insan əvvəlki halına qayıdır.

Namaz qılarkən insan təkcə müəyyən metafizik zaman çərçivəsində yox, həm də əlahiddə məkanda qərarlaşır. Namaza başlamaq üçün xüsusi yer seçilir (bura quru, təmiz torpaq olmalı, Məkkəyə istiqamətlənməli və s), təxminən bir insanın səcdəsi ölçüsündə götürülür, bu yer imkan daxilində həmin ölçüdə xalça, palaz, kilim yaxud adı parça salınır. Həmin ərazini ətraf məkandan, qlobal aləmdən sanki ayı-

rıb müqəddəsəşdirir, ona məxsusi status verirlər. **"Namaz qılan adam əvvəlcə özünü Məkkəyə (qibləyə) tərəf çevirir, sonra torpağın mürdar olub-olmadığını yoxlayır və namaz qılanda onu xarici aləmdən ayıracaq yeri müəyyən və məhdud edir, adətən bu iş yerə kiçik bir xalça (səccadə) salmaqla görülmüş olur (A.Masse"İslam")".** Bu, artıq təcriddir. Beləliklə, namaz vaxtı insan Allah qarşısında hesabatda təkcə mənəvi-psixoloji zaman mənasında deyil, həm də əlahiddə, ətraf aləmdən təcrid olunmuş məkana anlaşıqda da təmiz, pak və qüsursuz olmalıdır. Söhbət, heç şübhəsiz, əsl müsəlmandan, iman əhlindən gedir. Səciyyəvi misal kimi Həzrət Əlinin (ə.s.) həyatına müraciət etmək olar. Rəvayətlərə və eləcə tarixi faktlara görə, Həzrət Əli (ə.s.) dərin zəkası, düşüncəsi, istedadı və irfani ruhla yanaşı fiziki baxımdan da qeyri-adi keyfiyyətlərə malik olub. Əla döyüşçü, sərkərdə, bacarıqlı strateq... Bundan başqa, Həzrət Əlinin (ə.s.) dəmir kimi bədənini o qədər möhkəm olub ki, ona qılınclıq belə, batmırmış. Əmirəlmöminin (ə.s.) dəmir bədənini yalnız namaz üstə, Allahla söhbətdə, ruhun müəyyən müddətdə bədənini müvəqqəti tərk etdiyi məqamda boşalmırmış. Bunu yaxşı bilən düşmənlər, məhz onu bu məqamda, namaz üstə qətlə yetirmişlər. Əbdürrəhman ibn Mülcəm (İbnətullah) Ramazanın 19-cu günü, qədr gecəsində Kufə məscidində ibadət etdiyi məqamda onu arxadan qılıncla vurmuşdur. (Yeri gəlmişkən, Həzrət Əli (ə.s.) yeganə insandır ki, müqəddəs ocaqda- Kəbə evində doğulub və yenə də müqəddəs yerdə, məsciddə qətlə yetirilib).

Bax, əsl həqiqət budur - bu dünyanı unudub fəzaya seyr etmək, Allaha qovuşmaq. Bu, bir nümunədir. Təsiredici nümunələri unutmağa, ondan ibrət götürməyə isə şəxsiz, məhkumuq. Xüsusən, indiki dövrümüzdə. Müqəddəsliyin də yalan, riyə, hiylə ilə kökləndiyi müasir cəmiyyətimizdə. Bu gün dinə kütləvi marağı danmaq olmaz. Öz-özlüyündə müsbət haldır. Allahı sevmək, dini əxlaq və mənəviyyatı dünyəvi tərbiyə ilə birləşdirmək, ruhi saflığa qovuşmaq, əslində cəmiyyətin nizamına və ritmik inkişafına təsir edən amillərdir.

(ardı gələn sayımızda)